

14.3.5 Multidisciplinální tým

Z definice paliativní péče plyne, že komplexní léčba a péče o všechny příčiny utrpení vyžadují **multidisciplinární přístup** – tedy týmovou spolupráci. Úkolem týmu je provádět integrovanou komplexní péči, která předchází a zmírňuje všechny aspekty utrpení. Složení multidisciplinárního týmu je následující:

- lékaři různých specializací,
 - zdravotní sestry, dietní sestra,
 - rehabilitační pracovník,
 - psycholog,
 - sociální pracovník,
 - pastorační pracovník.
- Do širšího týmu se zahrnují i členové rodiny, přátelé a dobrovolníci. Svým způsobem do týmu patří i **pacient** – on je ten, který má právo na informace o svém zdravotním stavu, o navrhovaných vyšetřeních a zákrocích, o možných rizicích, má právo nabídnout léčbu a péči akceptovat nebo také odmítnout.

Vzhledem k nemocnému, případně k jeho rodině vedou všechny tyto požadavky k jednomu společnému jmenovateli: **nezbytnosti otevřeně a citlivě komunikace ze strany členů týmu**. Paliativní medicína tak přinesla opouštění paternalistických pozic ze strany lékařů a tím i **opouštění konceptu milosrdné lži**. Pacienti získali právo na pravdivé informace, které jim umožňují uspořádat si osobní záležitosti, vztahy s ostatními lidmi, mají možnost loučit se.

14.4 Péče o spirituální bolesti pacientů

14.4.1 Mezní situace a existenciální otázky

Onemocní-li člověk závažnou chorobou, zvláště pak stane-li se onkologickým pacientem, je vzhledem k právu na pravdivé informace konfrontován s pravdou, která mu připomíná konečnost vlastního bytí na této zemi. V této souvislosti se pak vynořují každému pacientovi tzv. existenciální otázky, velmi často spojené s problémy spirituálními či náboženskými.

Jak jsem se dozvěděla diagnózu své nemoci: Do okresní nemocnice jsem nastupovala na gynekologické oddělení na operaci cysty vaječnicku. Mně se již ovšem nezdál výsledek sonografie břicha, kde jsem měla vodu mezi střevními kličkami, i když jinou diagnózu jsem si vůbec nepřipustila... Po probuzení z narkózy mi bylo sděleno, že jsem na chirurgii a následně potom, že jsem měla „rozsev“ a že se bude pátrat po příčině...

Po posledním vyšetření žaludku přišel za mnou do pokoje, kde jsem ležela sama, přimáří zdejší chirurgie a stroje mi oznámil: Bohužel, potvrdila se naše obava. Máte ná-

dor v žaludku, zítra pojedete na „Karlák“ si domluvit další léčení. Ať je vám útěchou, že jsme na to přišli včas.

KONEC, odchod. Spadl mi svět. I bezbožník se obrací k Bohu... Problhla minutová sonda životem. Proč já a proč vůbec? Za co? Co bylo špatné? Co bych ještě měla stihnout?... Bezvýznamné je VŠE... pláč, zoufalství (z dopisu pacientky Onkologické kliniky).

Vážná nemoc (s vizí zápasu, utrpení, smrti) znamená pro člověka tzv. **mezní situaci**, kdy se navíc radikálně změni dosavadní mezilidské vztahy, přidružuje se osamocnost, porušuje se komunikace. Nastupuje úzkost, strach, obavy, pocit bezmoci či pocity, že nic nemá cenu, často se objevuje i beznadě a zoufalství.

V současné době existují moderní způsoby léčby fyzické bolesti, kterou tak můžeme ve vysokém procentu eliminovat či snížit na únosnou míru. Existenciální tíseň však zůstává velkou překážkou při snižování míry utrpení pacienta, tedy celkové bolesti. **Mírnění existenciální tíseň se věnuje pastorační péče.**

14.4.2 Pastorační péče o umírající

Ve všech verzích definice paliativní péče se vždy objevuje důraz na duchovní potřeby a duchovní podporu. Proto má být členem týmu i pastorační pracovník, zpravidla označovaný jako **nemocniční kaplan**. V některých evropských doporučeních se již objevuje jako „nezbytný“ člen týmu.

Jedná se o duchovního některé z církvi. Z hlediska paliativní péče ale není podstatné, ke které z církví se hlásí. V ČR se práce nemocničních kaplanů řídí smlouvou mezi církvemi. Názory, že spirituální pomoc může poskytovat kterýkoli člen týmu, jsou pravdivé jen částečně a svým způsobem jsou zavádějící.

Práce nemocničního kaplana spočívá v péči o existenciální, duchovní a náboženské potřeby (otázky, potíže, problémy) nemocných i těch, kdo se o ně starají (zdravotníci, příbuzní a přátelé). Plně respektuje autonomii nemocného a jeho osobní hodnoty, vycházející z jeho přesvědčení a z jím preferované kultury. V konceptu přístupu k celkovému utrpení (*total pain*) přispívá především snižováním existenciální úzkosti ke zlepšení či udržení kvality života pacienta a jeho blízkých.

Konkrétní podoba péče nemocničního kaplana o existenciální, duchovní a náboženské potřeby pacientů a jejich příbuzných spočívá v **individuálním přístupu, naslouchání, rozhovorech a bohoslužbách**. Protože kaplan respektuje víru a názory pacientů, nesmí jim svou vlastní víru vnucovat. Pomocí rozhovoru je především doprovází při hledání odpovědí na otázky, které před ním nemoc postavila. Pacienty také podporuje při jejich snaze smířit se s příbuznými a přáteli. Tak se často stává i prostředníkem mezi pacientem, rodinou a zdravotníky. Kaplan také koordinuje dobrovolníky, kteří jsou speciálně připraveni, aby s ním spolupracovali.

15 Etnické menšiny

15.1 Fenomén

Skutečnost, že lidé při své cestě za prací, humánními životními podmínkami a politickou ochranou hledají přijetí mimo svůj domov, představuje jednu z největších politických a etických výzev současnosti. Migrace získala ve svých různých podobách od poloviny 20. století takové rozměry, že se toto století označuje za **století migrace**, a není nic nerealistického, očekáváme-li od století 21., že migrace a mobilita ještě zesílí. Demografický vývoj a migrace patří proto dále k velkým výzvám lidstva a kladou i před sociální práci nové otázky. Vysoký komisař pro uprchlíky Spojených národů (UNHCR) zastupuje kolem 21 milionu lidí na celém světě, kteří prchli před válkou, pronásledováním a masivním porušováním lidských práv, nebo se nacházejí v „podmínkách podobných útěku“. Odhaduje se, že dalších 20 až 25 milionů lidí je ve svých domovských státech na útku před vnitrostátními konflikty. Tato skupina nespadá pod ochranu „Ženevské konvence o uprchlících“, protože nepřekročila státní hranice. Stejně tak nespadá do kompetence Vysokého komisaře pro uprchlíky.

15.1.1 Definice

Důvody, proč lidé dobrovolně nebo vynuceně opouštějí své domovy a hledají přijetí na jiném místě, jsou velmi různorodé. Ani hranice mezi dobrovolností a donucením není vždy ostrá. Jaká je jednoznačná odpověď na otázku, zda se jedná o dobrovolnou migraci, když třeba mladý muž hledá práci v cizí zemi, aby finančně podpořil svou rodinu, která by jinak nemohla ekonomicky přežít?

Obecně se migrace definuje jako **odchod z jednoho regionu do jiného přes správní nebo politické hranice, spojený s přáním zůstat přechodně nebo na trvalo**. Důvody, které vedou k migraci, bývají většinou popisovány jako tzv. faktory push a pull. *Push-faktory* jsou takové podmínky, které nutí jednotlivce nebo celou skupinu k vystěhování, *pull-faktory* jsou tím, co je pro migranty v cílové zemi – ať už právem nebo ne – přitažlivé.

1. Ve statistikách Spojených národů se migrantem rozumí osoba, která se dle než 12 měsíců zdržuje v zemi, jejíž státní občanství nemá. Do zorného pole této definice se tak dostává především **mezinárodní aspekt migrace**. Odlišná je tzv. **interní migrace**, při níž lidé sice opouštějí své domovy, nepřekračují však hranice země původu.

2. Druhým kritériem je **délka trvání migrace**. Může se jednat o trvalou *imigraci* nebo o pouze přechodnou migraci za prací. Často se migrace plánovaná původně

lékařská etika zdůrazňuje povinnost respektovat a chránit dů-
mrtelně nemocných a umírajících lidí. Paliativní péče je aktivní
cientsy s cílem mírnit bolest a jiné symptomy a nabízí psycholo-
sociální i duchovní podporu. Proto vyzaduje multidisciplinární
n paliativní péče je dosažení co možná nejlepší kvality života pa-
jich blízkých.

medicína a péče je považována za jedinou medicínskou alterna-
anázii, kterou je možno těžce nemocným lidem nabídnout a ošet-
zchny jejich potřeby.

péče klade důraz na duchovní potřeby a duchovní podporu.
být členem týmu i pastorační pracovník – nemocniční kaplan.
e spočívá v péči o existenciální, duchovní a náboženské potřeby
ch i těch, kdo se o ně starají. Ta se realizuje v individuálním pří-
asloucháání, rozhovorech a bohoslužbách.

A DOPORUČENÁ LITERATURA

ci paliativní péče. *Doporučení Rec (2003) 24 Výboru ministrů Rady Evropy*
tátům, Cesta domů, Praha 2004.

I. – SCHEIDA N., *Zomeranie*, Dobrá kniha, Trnava 2004.

J.-Ch. – MÜHLUM A. – STUDENT U., *Sociální práce v hospici a paliativní*
, Praha-Jinočany 2006.

! E., *A přesto říci životu ano. Psycholog prožívá koncentrační tábor*, Karmelitán-
atelství, Kostelní Vydří 1996.

OVÁ M., *Vybrané kapitoly z lékařské etiky III. Kodexy lékařské etiky a jiná*
ručení, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2000.

lékařská etika zdů-
mrtelně nemocný
cientsy s cílem mírnit
sociální i duchovní
n paliativní péče je
jich blízkých.

medicína a péče je
anázii, kterou je mož-
zchny jejich potřeby

péče klade důraz
být členem týmu
e spočívá v péči o
ch i těch, kdo se o
asloucháání, rozhov

A DOPORUČEN

ci paliativní péče. *Dopo*
tátům, Cesta domů, Pr

I. – SCHEIDA N., *Zomi*

J.-Ch. – MÜHLUM A.
, Praha-Jinočany 2006.

! E., *A přesto říci životu*
atelství, Kostelní Vydří

OVÁ M., *Vybrané kapit*
ručení, Masarykova u

jen na přechodnou dobu mění v trvalý pobyt v hostitelské zemi. Tento fenomén je v Německu známý u tzv. *gastarbeiterů*, kteří by měli být podle původních plánů vlády po dvou, resp. pěti letech vystřídáni jinými *gastarbeitery*. Stejně se však často usadí natrvalo.

3. **Z právního hlediska** lze migraci dělit na legální a nelegální. Ve slovníku mnoha církevních dokumentů i dokumentů OSN se užívá pojem *nereregulární migrace*. Tento výběr slov zdůrazňuje přesvědčení, že neexistují žádní „ilegální“ lidé, neboť každý člověk, i když jako migrant opustil zemi svého původu, je nositelem práv a jeho základní lidská práva musí být respektována v každém státě.
 4. Čtvrté rozlišení se týká **důvodů**, které vedou k rozhodnutí pro migraci. V případě ekonomické motivace hovoříme o hospodářské či pracovní migraci, jinak se užívá pojmů politická nebo např. ekologická (environmentální) migrace apod. Často hraje v rozhodnutí vystěhovat se roli více faktorů.
 5. Dále se ve vztahu k migrantům rozlišuje **země původu a cílová země**. K tomu často přistupují jedna nebo více tzv. tranzitních zemí, ve kterých se migrant přechodně zdržuje. Migrace klade na zemi původu, tranzitní i hostitelské země specifické požadavky.
 6. Další odlišení se nalézá v pojmech **dobrovolná a vynucená migrace**, přičemž pro druhý jmenovaný typ se mnohdy užívá pojem útek. Rozlišování obou forem migrace je problematické.
- Pracovní migrace**, resp. **ekonomicky motivovaná migrace** se vyznačuje (1) dobrovolností rozhodnutí a spočívá (2) na zvážení materiálních výhod a nevýhod (příjmy, životní standard), které by s sebou rozhodnutí k migraci neslo. Jakou skupinu možnost migrace osloví však nezávisí jen na situaci v zemi původu, nýbrž rozhodujícím způsobem také na poptávce v zemi cílové. Dnes v mnoha západoevropských zemích není možné obsadit volná místa především v sektoru služeb (například ve zdravotnictví) domácími pracovními silami. V časech hospodářského růstu se poptávka týká i odvětví technických oborů či oborů v oblasti informačních technologií. Spojené národy hovoří pro rok 2000 o 175 milionech lidí, kteří „žijí mimo zemi svého narození“. Odhady pro rok 2005 docházejí k počtu 185 až 192 milionů. Počet nereregulárních migrantů však zohledněn není.

15.1.2 Útek a azyl

Od obecné migrační politiky musíme **odlišovat politiku azylovou**. Z pohledu etiky může sice být národní přistěhovalecká politika organizována i z hlediska vlastního prospěchu, ovšem s výhradou, že budou respektována lidská práva příslušných migrantů, stejně jako důsledky *brain drain* (odchodu zvláště kvalifikovaných pracovních

sil) pro zemi původu. Každý stát, který ratifikoval Ženevskou konvenci o uprchlících OSN z roku 1951 (a doplňující protokol z roku 1967), se také zavázal, že nebude posílat politické uprchlíky zpět do země, ve které jsou pronásledováni (*zákaz refoulement*). To platí bez ohledu na vlastní zájmy, které jinak státy svou migrační politikou často sledují. V tomto bodě omezuje mezinárodní právo státní suverenitu.

15.1.3 Česká republika

V České republice žijí podle oficiální statistiky ministerstva vnitra (Ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ministerstva vnitra ČR, prosinec 2007; čísla jsou zaokrouhlená) téměř 393 000 migrantů, z toho má 158 000 trvalý pobyt. Největší skupiny tvoří **Ukrajinci (126 500)**, **Vietnamci (51 000)**, **Slováci (67 900)**, **Rusové (23 300)**, **Poláci (20 600)** a **Němci (15 700)**. Pro všechny tyto skupiny platí, že dvě třetiny migrantů jsou muži, z čehož lze usuzovat, že přišli do České republiky za práci, aniž předtím založili rodinu ve své vlasti, resp. aniž tuto rodinu přivedli s sebou. Zvláště u vietnamských migrantů se u druhé generace, tedy u dětí, ukazuje relativně vysoký podíl na vzdělání, takže lze vycházet z toho, že skrze školu a vzdělání může docházet k relativně rychlé integraci na pracovním trhu i ve společnosti. Vietnamští migranti jsou očividně připraveni na trvalý pobyt v České republice. Bezmála dvě třetiny z nich (32 800) zde mají trvalý pobyt.

Zvláštní výzvu vzhledem ke společenské integraci představuje **skupina Romů**. Ti byli předsídleni ze slovenské části tehdejšího Československa do českých zemí především v padesátých letech minulého století s cílem je zde asimilovat. Dodnes často vytvářejí v rámci měst a vesnic vlastní čtvrtě, jejich děti dosahují citelně nižšího vzdělání než většina obyvatelstva a dosud existuje jen velmi málo úspěšných modelů jejich začlenění do společnosti. Příkladem je práce salesiánů na několika místech republiky především s romskou mládeží (Vašečka, 2002, A.P. Rethmann, 2008).

15.2 Etické orientace a spirituální impulzy

Pravděpodobně by se nenašel nikdo, s výjimkou některých politických extremistů, kdo by neuznával **nutnost přistěhovalce a etnické menšiny integrovat**. O otázce, jak má taková integrace vypadat a jak jí dosáhnout, se však živě diskutuje. V těchto zčásti usilovně vedených debatách je úkolem praktické teologie připomenout oprávněné zájmy všech zúčastněných, i postřížených. **Praktická teologie se staví do pozice advokáta těch, kteří jsou v nebezpečí, že jejich hlas bude přeslechnut**. Připomíná také zkušenosti se zdařilým životem, které jsou pro současné jednání relevantní a které nachází v tradici vlastního společenství víry. Z těchto pramenů čerpá vlastní orientaci.

15.2.1 Biblické orientace ze Starého zákona

V Izraeli požíval cizince (*ger*) zvláštních práv. V nejstarší vrstvě Pentateuchu, tzv. prameni J, se tímto slovem označuje obecně Izraelita, který bydlel v cizí zemi jako cizinec. Později se užíval tento pojem pro cizince, který žil na izraelské půdě a jehož práva byla chráněna, i když nebyl celem v plném společenství izraelského lidu. Cizinec nemusel být nezbytně součástí cizího národa. Byl často příslušníkem lidu Izraele, avšak členem jiného kmene (Bultmann, 1994, s. 133–150, 137–139).

V každém případě se jednalo o člověka, který požíval v Izraeli privilegovaného postavení a byl jakoby vyvolený. „Jsme povinni“, píše židovský autor Elie Wiesel, „prokázat mu milosrdenství a porozumění. Je zakázáno jej odmítnout, urazit či znevýhodnit. Průměrný občan jej musí podporovat. Musíme mu nejen pomáhat, nýbrž musíme mu dát poznat a pocítit, jak moc je vítán, krátce – musíme jej milovat. Výraz „Veahawta – a ty jej máš milovat“ je v Písmu užít třikrát: máš milovat Boha, máš milovat bližního a máš milovat *ger*, cizince“ (Wiesel, 1987, 65–91, 72n).

Zůstal-li cizinec natrvalo, musel Izrael nalézt další směrnice, překračující meze pohostinnosti. Za předpokladu práva pohostinství bylo právní postavení cizince ochráněno různými dalšími právy, překračujícími výzvy k otevřenosti vůči cizincům. Ve starozákonních textech lze rozpoznat zásadní právní integrovat cizince do domácí společnosti, a to – což může být na první pohled překvapivé – životem a slavením rodiny (Dt 16,11; stov. také pozvání cizinců a levitů k hostině desátků u centrální svatyně: Dt 14,28n), která má za cíl integrovat bezzemky do Izraele, kulturní konstituovaného kolem chrámu. Ti, kdo spolu slaví náboženské svátky a rodinné slavnosti, srůstají podle zkušenosti i lidsky. Lidé ve starém Izraeli věděli, že právní opatření skýtající rámec pro integraci mohou být naplněna teprve každodenním lidským soužitím.

Po návratu z exilu se postavení cizinců v Izraeli dále upevnilo. Chování k přistěhovalcům sahalo od obrany hospodářského vykořisťování v nejstarších textech knihy smlouvy přes opatření k hospodářské a sociální integraci v době Deuteronomia (8. a 7. století) až k úplnému zrovnoprávnění v poexilním společenství (Schwienhorst-Schönberger, 1990, s. 108–117, 114).

15.2.2 Biblické orientace z Nového zákona

Postoj k cizinci v jednání Ježíše a jeho učedníků vychází z zásad z tradice Izraele a je charakterizován maximou univerzální bliženské lásky. Je-li ve Starém zákoně patrné ještě určité napětí mezi univerzalistickým ideálem otevřenosti Izraele k cizincům a de facto partikularismem v tom smyslu, že chování k migrantovi bylo chápáno jako vztah bratra (= příslušníka národa) a cizince, pak tento partikularismus, plynoucí

z vázanosti na lid, v Novém zákoně odpadá. Zaslíbení Nového zákona probouzí očekávání, že „v plnosti času“ (Ef 1,10) vznikne nová společnost, charakterizovaná univerzálním bratrstvím. Ta byla založena už při stvoření, v pavlovském pohledu však potřebovala ke svému uskutečnění Krista, kterého Pavel označuje za „prvorozeného z mnoha bratrů“ (Řím 8,29). V něm se mohou všichni lidé stát „dětmi Abrahamových výmí“ (Řím 4; Gal 3,7.28–29; 4,21–31), resp. „údy téhož těla“ (Řím 12, 4–6; 1 Kor 12,4–5.12–27). Dalo by se tedy říct, že v koncepci identit a chápání raných křesťanských společenství už nemá etnická příslušnost význam a že Nový zákon zásadně odstraňuje limity lásky k bližnímu (stov. podobnosti o milosrdném Samarťanovi: Lk 10,30–37).

15.3 Úkol křesťanů a církve

15.3.1 Integrovaní práce

Skutečnost, že se zvláště přistěhovalci první generace orientují primárně na vlastní etnickou skupinu a jejich všední den nese převážně etnicky zabarvené prvky, je, podle sociologických výzkumů fenoménu integrace, pochopitelná. K postupnému rozpouštění hranic tohoto jednání, označovaného jako „přistěhovalecká kolonie“, dochází zpravidla až ve druhé, výrazněji až ve třetí generaci, když děti přicházejí do škol a škol, když vznikají interkulturní kontakty v zaměstnání nebo vzroste důvěra a známost v sousedství. Tady začíná úkol sociální práce, ale i jiných církevních aktivit, aby setkávání domácích obyvatel s přistěhovalci probíhalo konstruktivně. K orientaci může posloužit prohlášení německé biskupské konference „Podporovat integraci – utvářet soužití“ (*Integration fördern – Zusammenleben gestalten*) z 22. září 2004. Podle něho musí být cílem každé snahy o integraci „vytvořit rámcové podmínky pro domácí obyvatele stejně jako pro stávající, ale i budoucí migranty, které by umožnily rovnoprávné začlenění do sociálního, hospodářského a právního řádu“ (s. 25). Taková integrace spočívá podle biskupů na třech pilířích (tamtéž, s. 25n.):

1. Nezbytné je **porozumění**. Proto je třeba, aby si migranti osvojili dostatečné znalosti jazyka hostitelské země. Integrace pokračuje právní danosti. Celkově zahrnují koncepty integrace i ty, pro něž není podíl na integraci právní povinností.
2. Je třeba zajistit **obživu**. Proto musejí migranti zásadně dostat možnost začlenit se do trhu práce.
3. Integrace znamená **mít podíl na společnosti**. Proto musí být přistěhovalcům otevřeny cesty k rostoucí participaci na společenských statcích a na formování společenského celku (stov. Rethmann, 2007, s. 25–33).

15.3.2 Současnost islámu v tradičně křesťanských zemích

Je nezbytné nahlížet na ty, kteří přišli kdysi do svého nového domova jako "gastar-beiteri" nebo z jiných důvodů a chtějí zůstat natrvalo, stejně jako na jejich děti a děti jejich dětí jako na **normální součást společnosti**. To platí v mnoha evropských zemích také pro přistěhovalé muslimy. Islám se stal především v rámci pracovní migrace normální součástí společenské reality mnoha evropských zemí. Tato situace je pro tradičně křesťansky orientované společnosti výzvou v mnohém ohledu.

Ta se jednak týká odpovědnosti náboženských společností samotných a jejich připravenosti k dialogu. V minulosti často panovalo přesvědčení, že mezináboženský dialog musí vést k formulaci jakéhosi minima, které mají všechna náboženství společné. Příkladem tohoto pojetí je **projekt světového étosu** Hanse Künga, který mnohé přinesl, protože inicioval rozhovory a kontakty mezi lidmi různých náboženství a kultur, jejichž hranice však zůstávají nadále zjevné. Neboť to je právě to odlišující, co tvoří identitu různých náboženství. Proto nemůže být podle mého názoru cílem formulovat jakési minimální náboženství, s nímž by všichni souhlasili. Mnohem spíše musí mezináboženský dialog vést **k poznání toho, co je společné, a k přijetí druhého jako takového**.

Na další aspekt poukazuje bosenský vrchní imám v Německu, Mustafa ef. Klanco, když říká: Musíme migrantům pomoci, aby se již nedefinovali svým původem a své náboženské vazby nalézali v hostitelské zemi. Na mysl má vztah k muslimům v Německu: „První generace přistěhovalců sní o návratu, druhá generace sní německy. A chce a potřebuje německý islám.“ Totéž platí pochopitelně i pro muslimské přistěhovalce do České republiky. Dokud jsou Turci ve spojení s Tureckem a Bosňané s Bosnou, není integrace možná. „Společensktví“, řekl na konferenci křesťanských a muslimských teologů v Sarajevu roku 2007, „musí přestat chápat sebe samo jako diasporu. Nesmí už stát pod opatrovnictvím islámských společností svých krajanů. Čím svobodnější jsou muslimové od své domoviny, tím úspěšněji mohou žít jako muslimové“ (vyjádření během Konference křesťanských a islámských teologů v listopadu 2007 v Sarajevu/Bosna-Hercegovina). Na druhou stranu to pro přijímající společnosti znamená o to naléhavější výzvu, aby daly muslimům pocítit, že patří k nim.

Pocítí-li mezitím mnozí političtí, církevní a společensktí představitelé odpovědnost a položí si otázku, jak se může evropský islám vyvíjet, vyplatí se podívat na zkušenost muslimů, kteří žijí v Evropě už po staletí, a to zvláště v Bosně a v Polsku. Aby migranti žijící i v jiných částech Evropy mohli žít takový otevřený, liberální islám, který se identifikuje s Evropou a jejími otevřenými, právními společnostmi, je nutné, aby muslimové udělali **zkušenost, že jsou přijímáni, že jejich přítomnost je žádoucí**

a že patří k cílové společnosti. Jediné tak se mohou muslimové – a to i teologicky – vypořádat s otázkou, co znamená pro chápání Koránu, že žijí v Evropě, v České republice, Německu, Francii nebo ve Španělsku. Bosenští muslimové, kteří právě v tomto roce slavili svou šestisetletou přítomnost v Bosně, v Evropě, říkají, že *šarija* není zákoník, nýbrž souhrn islámských etických přesvědčení. Říkají, že nechtějí žádný náboženský stát. Stát, který si jako muslimové přejí, je liberální, demokratický právní stát, jenž garantuje lidská práva včetně náboženské svobody (tamtéž).

15.3.3 Profily církevních sociálních institucí

Migrace posiluje už existující společenskou komplexnost a představuje proto jednu z důležitých výzev, se kterými se současná společnost musí vypořádat. Pluralita, a to i pluralita náboženská, nepředstavuje v první řadě ohrožení, nýbrž znamená zisk svobody a šanci přehodnotit své sebepojetí a hledat kořeny své identity. Ta pro křesťana nespočívá v úteku ze světa, který se stal komplexnějším. Křesťanská identita je charakteristická vůlí utvářet, nikoliv mentalitou ghetta. A právě toto musí přirozeně odrazet naše církevní instituce.

Důsledky procesu modernizace jsou pocítovány i v církevních institucích. Už dlouho nemáme co do činění – alespoň v celkovém pohledu – s dětmi, rodinami a dospělými vylučně z církevního prostředí. Větší komplexnost společnosti se odráží i v církevních zařízeních, ať už mezi zaměstnanci nebo mezi těmi, kteří církevní instituce užívají. Proto musí tyto instituce pracovat na svém profilu, mají-li přžít. Jen totiž nesmí vyvěrat z mentality ghetta, nýbrž musí výchovu i sociální práci utvářet na základě křesťanského obrazu člověka.

Křesťanské instituce potřebují rozumět lidem jiné víry. A to především tam, kde pracují s nekřesťany, například s muslimskými klienty, třeba ve školkách či školách, nebo s pracovníky, kteří jsou spjatí s tímto náboženstvím a pomáhají nám, křesťanům. Nejde o to vyvázat mladé lidi z jejich náboženské identity, nýbrž o výchovu, která jim umožní žít s lidmi jiné náboženské orientace přátelsky a férově. Jiným příkladem je péče o muslimy, především ženy, v katolických nemocnicích. Nakolik jsou otázky nábožensky a kulturně podmíněného očekávání pacientů integrovány do koncepcí vzdělání zdravotních sester, pečovatelů a lékařů?

Sílu k takové cestě nalézá především ten, kdo sám ví, kde je nábožensky doma; neboť tato cesta stojí katolickou instituci, její spolupracovníky a vedení skutečně náma. Ale v našich sociálně-charitativních institucích bychom měli na některých místech exemplárně integraci uskutečňovat a tyto pokusy systematicky vyhodnocovat. Snad tak vzniknou *best practices*, které budou inspirovat další, i necírkevní instituce.

15.4 Závěr

Pregnantní je poselství Jana Pavla II. ke Světovému dni migrantů z roku 1999. Pa-pež píše (Jan Pavel II., 1999, čl. 6): Farnímu společenství připadá „podstatná role ... v přijímání cizinců, v integraci pokřtěných různých kultur a v dialogu s věřícími ji-ných náboženství. Pro farní společenství to není jen jednou z možností jak pomoci, nýbrž jedná se o závazek založený v jejím institucionálním poslání.“ Poslání církve a její úkol integrovat se však podle výroku papeže vztahují nejen na okruh pokřtě-ných. „Katolicita se nevyjadřuje jen v bratrském společenství pokřtěných, nýbrž projevuje se i v pohostinnosti vůči cizím, bez ohledu na náboženskou příslušnost, v odmítnutí každé rasově podmíněné diskriminace a v uznání osobní důstojnosti každého jednotlivce stejně jako v nasazení na podporu nezadatelných práv, které z toho plyne.“ To se týká farních společenství, avšak i jiných – neformálních i in-stitucionalizovaných – podob církve. Křesťané a církve mohou být pro celou spo-lečnost inspirací a konstruktivní kritikou, pokud pochopí, že integrační práce „není jen jednou z možností, jak pomoci, nýbrž závazkem plynoucím z jejího institucio-nálního poslání.“

SOUHRN

- 1. Přítomnost migrantů patří ke skutečnostíem 21. století, se kterou se musí vypořádat i Česká republika. Bylo by chybou chápat tento fenomén pouze jako ohrožení. Přistěhovalectví může přinést výhody všem zúčastněným, pokud se integrace migrantů podaří.**
- 2. Křesťanská víra motivuje při všem realistickém pohledu na problémy spjaté s migrací k zásadní otevřenosti vůči lidem, kteří hledají novou vlast. Tato připravenost přijmout migranty se týká jak jednotlivých křesťanů, tak i církve jako takové i s jejími institucemi, jako je např. charita.**
- 3. Důležitou roli hrají teologie a církve i v mezináboženském dialogu, který získává na významu, hraje-li v Evropě spolu s migranty větší roli i islám.**

ZÁKLADNÍ LITERATURA

- BITTNEROVÁ, Dana, MORAVCOVÁ, Mirjam a kol. *Kdo jsem a kam patřím?* Praha: Sofis 2005.
- CSABA Stalo, *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury 2007.
- SALVE. *Revue pro teologii a duchovní život*, č. 1/04: Migrace a integrace.
- SYROVÁTKA, Tomáš (ed.). *Menziny a marginalizované skupiny v České republice.* Brno: Masarykova univerzita 2002.

DALŠÍ POUŽITÁ A DOPORUČENÁ LITERATURA

- BULTMANN, Christoph. *Der Fremde im antiken Judäa. Eine Untersuchung zum sozialen Typenbegriff ger und seinem Bedeutungswandel in der alttestamentlichen Gesetzgebung.* Göttingen, 1992, s. 22.
- COHEN, Robin (ed.). *The Sociology of Migration.* Cheltenham: Edward Edgar Publishing Limited 1996.
- *Integrationspolitik.* In: Amos 3/2007.
- International Organization for Migration, *The Human Rights of Migrants.* Ženeva: United Nations Publications 2001.
- Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People (ed.), *People on the Move XXXVIII / č. 102.* Řím 2006
- RETHMANN, Albert-Peter (ed.), *Komunikace Čechů, Slováků a Romů. Příspěvek nábo-ženských aktivít k integraci Romů* (v tisku – studie Centra pro studium migrace na Kato-lické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze).
- RETHMANN, Albert-Peter, *Integration gestalten. Leitbilder und Kriterien einer verantwortlichen Integrationspolitik.* In: *Amos 3/2007*, s. 25–33.
- Schwienhorst-Schönberger, Ludger, „... Ägypten“. Zur sozialen und rechtlichen Stellung von Fremden uns Ausländern im alten Israel. In: *Bibel und Liturgie* 63 (1990).
- STEINS, Georg. „Fremde sind wir...“. *Zur Wahrnehmung des Fremdseins und zur Sorge für die Fremden in alttestamentlicher Perspektive.* In: *JCSW* 35 (1994).
- VAŠEČKA, M. (ed.), *Súhrnná správa o Rómovoch na Slovensku.* Bratislava: Inštitút pre ve-rejnú otázky, 2002.
- WIESEL, Elie, *Der Fremde in der Bibel.* In: *Macht Gebete aus meinen Geschichten. Essays eines Betroffenen.* Freiburg/Br. 1987.

CÍRKEVNÍ DOKUMENTY

- „...und der Fremdling, der in deinen Toren ist.“ Eine Arbeitshilfe zum Gemeinsamen Wort der Kirchen zu den Herausforderungen durch Migration und Flucht
- *Integration fördern – Zusammenleben gestalten.* Wort der deutschen Bischöfe zur Integration von Migranten, Bonn 2004
- JAN PAVEL II., *Poselství ke Světovému dni uprchlíků,* Vatikán 1999, Nr. 6.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- www.migration.cz

16 Teologický a pastorační aspekt komunitní práce

Michael Martinek

16.1 Komunitní práce

Pod pojem **komunitní práce** rozumíme metodu sociální práce směřující k vyvození a podporování změn v rámci místního společenství (srov. Matoušek 2003, s. 254), kterým může být určitá lokalita nebo organizace (Hartl 1997, s. 68). Ide o čtvrtou metodu sociální práce – vedle práce případové, práce se skupinou a práce s rodinou. Komunitní práce se nachází na pomezí sociální práce a sociální politiky – můžeme ji chápat také jako sociální politiku na místní (komunitní) úrovni. **Smyslem komunitní práce** je motivovat členy komunity, aby se naučili sami nebo ve vzájemné spolupráci řešit společné problémy. **Subjektem komunitní práce** bývá nejčastěji úřad místní politické samosprávy (např. obecní úřad, městský úřad) nebo jiná instituce působící v sociální oblasti v daném teritoriu, která je multifunkčně zaměřena a je tedy schopna zajišťovat komunikaci mezi různými organizacemi a koordinovat jejich aktivity. V českém křesťanském církevním kontextu může být typickým nositelem této role také **místní církevní obec**. K realizaci komunitní práce daný subjekt zpravidla pověřuje **komunitního pracovníka**, jehož úkolem je koordinovat **proces komunitní práce**, který probíhá ve čtyřech fázích: zjišťování a analýza potřeb, plánování, realizace a vyhodnocení (Matoušek, 2003, s. 262).

Téma komunitní práce považujeme za vhodný závěr naší série pohledů do různých oblastí sociální práce v prakticko-teologickém a církevním kontextu. Církevní obec v našem prostředí byla totiž v minulosti (zejména v době rakousko-uherské monarchie) na mnoha místech jedinou institucí, která hodnotově i vztahově propojovala jejích obyvatele a v rámci své pastorační činnosti neformálně koordinovala různé sociální aktivity. **Teoretickým východiskem** této činnosti byly myšlenky sociální soudržnosti a politické odpovědnosti, které lze najít ve Starém i Novém zákoně, v moderní době pak principy solidarity a subsidiarity formulované sociální naukou katolické církve.

16.2 Biblicko-teologické zakotvení komunitní práce

Povinnost péče všech členů místní komunity o její fungování je trvalou součástí židovsko-křesťanské tradice – od dějin izraelského národa popsaných ve Starém zákoně přes poselství Ježíše Krista a apoštolů v Novém zákoně až ke dvoutisícileté historii křesťanské církve. Dnes k této odpovědnosti navíc vybízí **nutnost reagovat**

na **současné kulturní a sociální změny**. Proto považujeme důraz na komunitní práci za velmi důležitý pro budoucí rozvoj církvi v našem prostředí.

Starozákonní židovský národ je chápán jako **lid Boží**, o nějž pečuje Bůh, ale který nese odpovědnost také za to, aby v poslušnosti Božím příkazům pečoval o své vlastní blaho. Odpovědnost za komunitu a teritorium, v nichž právě žije, mu Bůh připomíná skrze proroka Jeremiáše dokonce i v situaci, kdy byl násilím vyrván ze svého teritoria, Bohem zaslíbeného území, a octl se ve zcela cizím prostředí – v zajetí babylónském: „Stavte domy a bydlete v nich, vysazujte zahrady a jezte jejich plody. Berte si ženy, ploidte syny a dcery. (...) Uslužte o pokoj toho města, do něhož jsem vás přestěhoval, modlete se za ně k Hospodinu, neboť v jeho pokoji i vy budete mít svůj pokoj“ (Jer 29,5–7). Nejde tedy o oblast, která by byla ponechána svobodnému rozhodnutí jednotlivců, ale o základní úkol všech, kdo se považují za členy Božího lidu (srov. Von-drask, 2006, s. 255).

Ježíš vybízí své učedníky k vytváření obcí, v nichž bude **základním zákonem příkazání lásky**. Nejde mu o destrukci stávajícího komunálního systému, ale radikální tou svého života a svých požadavků dává podnět k tomu, aby jeho učedníci vnášeli do obcí, v nichž žijí, novou kvalitu: aby byli „světlelem světa a solí země“ (srov. Mt 5,13–16); aby službu bližním považovali za základní kritérium své víry (Mt 25); aby hledali smír mezi všemi sociálními a politickými skupinami žijícími v daném teritoriu – mezi Židy a Římany (L, 7–10), mezi „čistými“ a „hršňáky“ (Mt 9, 9–13) apod.

Klíčovým prvkem ve vývoji vztahu křesťanů k místní komunitě je **zakládání křesťanských obcí** na tzv. „pohanských“ územích, které reprezentuje především misie apoštola Pavla v Malé Asii a v Řecku. Podle Sk 2,42–47 jsou základními úkoly církve zvěstování evangelia, slavení eucharistie a bratrská služba – všechny musí být realizovány se stejnou vážností a odpovědností. Tato vyváženost byla v průběhu historie bohužel narušena zvýšeným důrazem na svátostnou a rituální činnost církve. Dnes se však obnovuje **pochopení diakonie jako podstatné složky církevního poslání**.

Podle Sk 4,32–35 „nová skutečnost spásy a obnovení člověka, umožněná Duchem letnic, požadují sociální důsledky, především v oblasti, kterou mají věřící v moci, tedy v obci. Ve smyslu příkazání lásky a perspektivy spravedlnosti v Ježíšově kázání jde o nastolení spravedlivých poměrů, o **překonání nouze solidaritou a o zajištění nezbytných potřeb pro všechny**“ (Anzenbacher, 2004, s. 24).

Současná teologická pojetí komunitní práce vychází z **křesťanské sociální etiky**, která byla konkretizována v posledním století v dokumentech *magisteria* (učitelská služba katolické církve), jež ve svém souhrnu vytvářejí **sociální nauku katolické církve**. Jeden z klíčových principů – **princip subsidiarity** – byl převzat ze sociální nauky církve také mezi principy komunitní práce. Poprvé byl formulován v encyklice

papeže Pia XI. *Quadragesimo anno* (1931) a stručně ho lze formulovat následovně: „Pro nižší sociální jednotku tolik kompetence, kolik je možné – pro vyšší sociální jednotku tolik kompetence, kolik je nutné“ (Anzenbacher, 2004, s. 216). V aplikaci na komunitní práci můžeme mluvit o maximu kompetencí pro každého jednotlivce a skupinu v daném teritoriu, což ovšem nutně předpokládá také zvýšení jejich odpovědnosti. Právě motivace ke zvyšování osobní odpovědnosti za rozvoj svůj a své komunity je jedním z cílů komunitní práce.

Komunitní práce má vždy **společensko-politickou dimenzi**, neboť se snaží odstraňovat sociální nespravedlnosti v životě lidí a jejich komunit. Podporuje a moduluje procesy směřující k větší solidaritě mezi lidmi a k jejich spoluúčasti na politickém rozhodování, jehož cílem by mělo vždy být zvýšení společného dobra všech obyvatel dané obce či městské části. Z teologické perspektivy lze tento cíl označit jako „civilizační lásky“ – tento pojem poprvé použil papež Pavel VI. a často se k němu vracel také jeho nástupce Jan Pavel II. Do hloubky ho rozpracoval dokument Latinskooamerické biskupské konference z roku 1984 „Mládež, církev a změna – pastorační příspěvek k budování civilizace lásky“. V jádru tohoto pojmu stojí přesvědčení, že lidský život a jeho kvalita má bezpodmínečnou přednost před každou jinou hodnotou či ziskem a že je úkolem celé místní komunity tuto hodnotu realizovat (srov. Vondrasek, 2006, s. 255–256).

16.3 Modely komunitní práce

Současné chápání pojmu „komunitní práce“ není jednotné. Dříve, než navrhneme, jak by bylo možné realizovat komunitní práci v církevních obcích, seznámíme se s jejími různými modely. Současná odborná literatura rozlišuje osm modelů sociální práce, které však nejsou jednoznačně odděleny, spíše se navzájem překrývají. Stručně je můžeme charakterizovat takto (srov. Gojová, 2006, s. 74–81):

Komunitní péče se snaží o uspokojování potřeb obyvatel, zvláště těch, kteří jsou nějakým způsobem znevýhodnění: seniorů, lidí s postižením a dětí do pěti let. Zaměřuje se na motivaci k svépomoci, kultivaci sociálních sítí a dobrovolnickou práci.

Komunitní organizaci jde o zlepšování vztahů mezi různými organizacemi poskytujícími sociální služby tak, aby společně plánovaly sociální a jiná opatření a vzájemně koordinovaly jejich realizaci.

Komunitní rozvoj klade důraz na „pomoc k svépomoci“, tedy pomoc lidem a skupinám k tomu, aby zvyšovali své uvědomění, a tak zlepšovali kvalitu svého života.

Komunitní plánování se zaměřuje na analýzu sociálních podmínek a služeb v dané komunitě, stanovuje nové cíle a vytváří podmínky k jejich realizaci. Do procesu rozhodování se přitom vždy snaží zapojit samotné uživatele služeb.

Komunitní vzdělávání by mělo poskytnout komunitě a jejím členům znalosti a dovednosti, které by jim pomohly zvládat své vlastní problémy. Jde tedy o specifické vzdělávací programy, které jsou koordinované nabízeny celé komunitě.

Komunitní akce (někdy také „sociální akce“) je tradičně orientována třídně a spojuje s aktivitami odborových organizací – jde jí tedy o vyjednávání s nositeli moci na lokální úrovni o zlepšení životních podmínek a o vyrovnávání sociálních nerovností.

Feministická komunitní práce vychází z feministických teorií 60. let 20. století a zdůrazňuje aktivní roli žen v komunitním životě.

Antirasistická komunitní práce se zaměřuje na etnické menšiny, které jsou součástí místní komunity, zvláště v situacích, kdy tradiční metody komunitní práce v uspokojování jejich potřeb selhávají.

Někteří autoři považují první tři modely (komunitní péče, organizace, rozvoj) za **tradiční**, neboť se snaží podporovat sociální práci v rámci daného sociálního a politického systému, a poslední tři modely (komunitní akce, feministická a antirasistická komunitní práce) za **transformační**, neboť jejich cílem často bývá fundamentální sociální změna (srov. Gojová, 2006, s. 83–85). V tom případě by bylo možné dva modely uvedené uprostřed (komunitní plánování, komunitní vzdělávání) považovat za pokusy o propojení prvních tří modelů s cílem komplexního řešení sociálních problémů v dané komunitě.

Komunitní práce, která se začala spontánně realizovat na některých místech v České republice po změně politického režimu v roce 1989, byla velmi různorodá a postřádala společnou koordinaci i teoretickou reflexi. V polovině 90. let vznikly některé zasířující organizace pro komunitní rozvoj. Až kolem roku 2000 začíná v této oblasti vyvíjet iniciativu veřejná správa a v roce 2002 vydává Ministerstvo práce a sociálních věcí metodický materiál „Komunitní plánování věc veřejná“, který by měl být základní pomůckou pro **komunitní plánování v obcích a krajích**. Zároveň vznikají **Centra pro komunitní práci**, jejichž cílem je jednak zapojování veřejnosti do strategického plánování v rámci regionálního rozvoje, jednak komunitní organizování (srov. Gojová 2006, s. 91–95). Třetí oblastí komunitní práce u nás jsou **aktivity nestátních neziskových organizací**, z nichž je velká část zaměřena na aktivizaci a odstraňování sociálního vyloučení romské minority.

16.4 Účast křesťanských církví na komunitní práci v ČR

Na velkém rozvoji komunitní práce v západní Evropě (60. a 70. léta 20. století) se zásadním způsobem podílely také křesťanské církve, nikdy však **nedošlo k širší teolo-**

gické diskusi na toto téma (srov. Vondrasek, 2006, s. 251–252). Česká republika byla v téže době ovládána komunistickým režimem, který veškeré občanské aktivity, tedy i komunitní práci, tvrdě potlačoval. Církevním obcím, byť byla jejich činnost administrativními tlaky velmi omezená, se však přesto na mnoha místech dařilo vykonávat různé typy sociální práce a podporovat v tomto směru svobodnou aktivitu a kreativitu svých členů. Tak se stávaly často jedinými subjekty neformální komunitní práce, které nepodléhaly přímému politickému vedení.

V současných podmínkách náboženské svobody lze očekávat, že se církev pokusí tuto svou zkušenost a tento potenciál tvořivě rozvíjet. Doposud k tomu dochází zejména v následujících podobách:

- Komunitní aktivity charitativních organizací zřizovaných církvemi (Charita, Diakonie, Adra apod.), které pracují nejčastěji metodou komunitní péče.
- Komunitní centra v rámci církevních obcí, jejichž cílem je především kulturní a vzdělávací činnost – lze je tedy zařadit do modelu komunitního vzdělávání, příp. komunitního rozvoje.
- Spolupráce církevní obce s komunální politikou reprezentací (nejčastěji obecním úřadem, příp. úřadem městské části) na procesu komunitního plánování.

Zatímco první z uvedených podob navazuje na běžné aktivity církevních charitativních organizací, druhá a třetí podoba vychází z existence církevní obce jako základní organizační jednotky církve. Na ni se zaměříme v následujícím textu.

16.5 Církevní obec jako subjekt komunitní práce

Pod pojmem **církevní obec** zde rozumíme základní organizační jednotku **křesťanských církví**, která navazuje na nepřetržitou tradici biblických křesťanských obcí. Jde o společenství věřících vymezené většinou teritoriálně (výjimečně také personálně – srov. CIC, kán. 518) pod vedením duchovního správce (pastora, faráře). Realizačními funkcemi církevní obce jsou hlásání Božího slova, slavení bohoslužeb, uskutečňování jednoty v lásce a služba trpícím a jakkoli znevýhodněným. Celá církevní obec je **subjektem pastorační činnosti církve**. Hlavní odpovědnost za tuto činnost nese farář, který „zvláštní péči věnuje chudým, utiskovaným, osamelým, vyhnancům a postiženým zvláštními nesnáze“ (CIC, kán. 529 § 1). V podobném smyslu chápou církevní obec všechny křesťanské církve, které v současnosti vyvíjejí svou činnost na území České republiky. Z terminologického hlediska připomínáme, že v českém katolickém prostředí nese církevní obec označení **farnost**, v evangelickém **sbor**, v Církvi československé husitské **obec**.

Církevní obec je významným neformálním podporovatelem sociální komunikace, neboť vytváří prostor a příležitosti pro setkávání a pro vzájemnou podporu

osob, rodin a skupin. Tím naplňuje základní principy komunitní práce, a to i v případě, že explicitně komunitní práci nevykonává.

Subjektem komunitní práce v užším smyslu (komunitním střediskem) se podle současných kritérií komunitní práce může církevní obec stát v případě, že

- je otevřená všem lidem žijícím v daném teritoriu (nejen příslušníkům vlastní církve)
- spolupracuje s ostatními komunálními a sociálně prospěšnými institucemi v daném teritoriu – státními, nestátními i církevními
- pracuje metodikou komunitní práce ve čtyřech základních krocích (srov. kap. 16.1).

Církevní obec u nás se dosud do komunitní práce v užším smyslu příliš nezapojovaly. Důvody jsou jak na straně společnosti (historická nedůvěra k církvím a naopak silné státní plánování sociální práce; spíše soutěživost než spolupráce mezi sociálně aktivními subjekty), tak na straně církví (nedůvěra ve státní a komunální politiku, zaběhanost církevních struktur a sakramentální pastorače, nepochopení diakonického poslání církve jako její podstatné dimenze). V posledních letech však přesto vzrůstá počet církevních obcí, které začínají používat metodu komunitní práce, a to především, jak už jsme uvedli, v rámci modelu komunitního vzdělávání nebo účasti na komunitním plánování.

Pro další rozvoj těchto modelů komunitní práce v církevních obcích je třeba se zaměřit zejména na následující kroky:

Příprava: klíčové osoby (farář, pastorační rada/staršovstvo apod.) by měly být předem dostatečně informovány o principech komunitní práce, aby pak mohly motivovat další členy obce. Farář nebo jím pověřený komunitní pracovník by měl navázat kontakt s dalšími klíčovými subjekty komunitní práce (komunální úřady, významnější sociální instituce, příp. představitelé jiných v teritoriu působících církví) a dohodnout se s nimi na vzájemném vymezení oblastí spolupráce a kompetencí.

Komunitní pracovník: může jím být někdo ze stávajících aktivních členů obce nebo zcela nový zaměstnanec. Vzhledem ke specifickým křesťanské komunitní práce by měl mít nejen vzdělání v sociální práci, ale také vzdělání teologické. Dalšími předpoklady jsou komunikační, administrativní a manažerské dovednosti, samostatnost, odpovědnost, kreativita, neformální autorita. Měl by mít také jasnou vizi svého úkolu a přesné časové a úkolové vymezení. Jeho zaměstnavatelem může být místní církevní obec, někdy je však výhodnější, zaměstnavá-li komunitního pracovníka vyšší organizační složka církve – děkanát/vikariát/seniorát. Pracovník totiž musí plnit úkoly, které farář ne vždy chápe,

a jednat na úrovni, které ne vždy jsou v dosahu faráře. Toto zařazení také zvyšuje jeho důvěryhodnost před komunálními úředníky a jinými subjekty.

Komunitní práce: komunitní pracovník by měl koordinovat tým lidí, který realizuje komunitní práci metodou čtyř základních kroků – zjišťování a analýza potřeb, plánování, realizace a vyhodnocení.

Komunitní práce ve vyšších organizačních celcích: vzhledem k funkčnímu třístupňovému organizačnímu systému všech našich větších církví by mohly být církev partnerem komunálním úřadům i ve vyšších celcích: např. katolické diecéze nebo evangelické senioráty by mohly spolupracovat s krajskými úřady, podobně jako biskupská konference může být partnerem při vytváření sociální politiky státu.

16.6 Problémy spojené s realizací komunitní práce v církvích

Vzhledem k tomu, že církevní komunitní práce v České republice není ještě natolik rozvinutá, aby bylo možné podrobně ji zkoumat a analyzovat, považujeme za vhodné uvést zde **výsledky analýzy, která byla provedena počátkem 70. let 20. století v Německu** (srov. Denning, 1974). V tomto období došlo k rychlému rozšíření komunitní práce v tanejších křesťanských církvích, a proto mohou být jejich zkušenosti dobrým východiskem pro obdobný proces, který v současné době probíhá u nás. Za závažná považujeme zejména tato zjištění:

- Církevní obce jsou zaměřeny především na **službu vlastním členům**, kteří sdílejí stejnou víru a stejné křesťanské tradice. Proto i jejich služby, které směřují ke všem lidem žijícím v daném teritoriu, jsou využívány především (a často výhradně) samotnými věřícími. Málo se tedy daří skutečně nabízet služby všem členům teritoria bez rozdílu náboženské příslušnosti, což je v rozporu s principy komunitní práce.
- Daří se vytvářet a koordinovat síť církevních sociálních služeb a zařízení, ale **nedáří se spolupracovat s komunálními úřady a s dalšími subjekty aktivními v sociální oblasti** (včetně církví a dokonce i jiných farností téže církve) – to je v rozporu s principem komunitní práce vytvářet smyslnou síť VŠECH poskytovatelů v daném teritoriu;
- **Uvnitř církví se málo daří dosáhnout konsenzu o podstatě a cílech komunitní práce** – komunitní pracovník to zpravidla ví, ale farář a další rozhodující osoby od něj spíše očekávají pomoc při běžné farní administrativě a organizaci. Církevní instituce obecně jsou velmi rezistentní vůči jakýmkoli návrhům na změnu. Proto je třeba, aby celá církevní obec byla předem

připravena na příchod komunitního pracovníka a aby jí byly vysvětleny jeho úkoly.

- Všude, kde se pracuje metodou komunitní práce, **dochází ke konfliktům**. Důvodem je především skutečnost, že do tohoto procesu musí být zapojeno mnoho různých subjektů aktivních v sociální práci, že se musí učit mezi sebou spolupracovat, což klade nové nároky na jejich manažerskou dovednost. Různá konfliktní pole však lze na základě zkušeností předvídat a s využitím připravené metodiky konfliktům předcházet. Nejčastější konfliktní pole při komunitní práci v církví: **konflikty cílů** (odmítnutí jiné cílové skupiny než příslušníků vlastní církevní obce, odmítnutí politické angažovanosti církve), **konflikty rolí** (role komunitního pracovníka není jasně a srozumitelně definována), **konflikty autority** (rozdíly mezi monarchisticko-autokratickým pojetím autority převládajícím v církví a týmovým pojetím autority u komunitního pracovníka), **konflikty zájmů** (vedoucí kruhy farnosti mají strach ze ztráty svého mocenského postavení).
- V místech, kde operují **obce více církví** (u nás nejčastěji katolická farnost a evangelický sbor), měl by je komunitní pracovník propojovat. Zůstává-li na teritoriu pouze jedné církve, nejde o skutečnou komunitní práci.

16.7 Příklady komunitní práce církve v ČR

Na území hlavního města Prahy existují **tři zařízení katolické církve, která jsou považována za komunitní centra**. Jejich zřizovatel (Arcibiskupství pražské) si nechal v roce 2006 vypracovat podrobnou analýzu jejich činnosti, proto se zde můžeme opírat o dostatek informací. Ide o Komunitní centrum sv. Prokopa v Nových Butovicích (založeno 2001), Křesťanské centrum na Jižním Městě (zal. 1998) a misijní středisko na Barrandově (zal. 1994). Všechna tato zařízení vnímají jako svou cílovou skupinu lidi věřící i nevěřící, akcentují náboženské, kulturní a sociální působení a kladou důraz na ekumenickou spolupráci. Jejich činnost spočívá především v nabídce vlastních programů a v nabídce prostorů a podpory aktivitám jiných subjektů. Z toho lze usoudit, že pracují převážně v rámci modelu komunitního vzdělávání. Při svém vzniku byla centra podporována příslušnými městskými částmi a i nadále s nimi spolupracují (srov. Tichý, 2006, s. 10).

Typickými znaky komunitní práce zde jsou jednak zacílení na nejšířší vrstvy obyvatelstva, jednak spolupráce s dalšími sociálně aktivními subjekty v teritoriu (zejména s úřady příslušných městských částí a s jinými křesťanskými církvemi). Chybí zde však systematický výzkum a analýza potřeb a následná koordinace sociální práce. Pouze Komunitní centrum v Nových Butovicích začíná v poslední době spolupracovat s úřadem městské části na aktivitách v tomto směru.

Tato zjištění potvrzují domněnku, že činnosti, které někdy církve pod pojem komunitní práce zahrnují, vykazují zpravidla jen některé znaky této metody. Křesťanské církve v ČR se teprve seznamují se smyslem a metodikou komunitní práce, proto zde dosud příklad plně realizované komunitní práce pravděpodobně nenajdeme. Zároveň se však zdá, že komunitní smýšlení některých církevních představitelů vzrůstá, a proto lze očekávat, že bude vzrůstat i počet církevních obcí, které se k této metodě připojí a budou ji rozvíjet.

SOUHRN

1. Komunitní práce je novou metodou sociální práce, která se v České republice systematicky rozvíjí od roku 1990. Jejím smyslem je motivovat členy komunity, aby se naučili sami nebo ve vzájemné spolupráci řešit společné problémy. Tento princip nacházíme už v biblických textech a různým způsobem byl realizován v rámci křesťanských církevních obcí v průběhu dějin. Zabývá se jím také současná křesťanská sociální etika.
2. V současné době se v České republice stává církevní obec stále častěji subjektem komunitní práce, a to zejména tím, že zřizuje komunitní centra s kulturními a vzdělávacími programy pro celou místní komunitu (model komunitního vzdělávání) nebo tím, že spolupracuje s komunálními úřady na procesu komunitního plánování. Tyto cesty je třeba dále rozvíjet, i když to znamená, že členové církevních obcí musí měnit své tradiční představy o jejich fungování a církevní pastorační pracovníci se musí učit zcela novým metodám práce.

ZÁKLADNÍ LITERATURA

- GOJOVÁ, Alice, *Teorie a modely komunitní práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2006.
- HARTL, Pavel, *Komunita občanská a komunita terapeutická*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol., *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003.

DOPORUČENÁ LITERATURA

- ANZENBACHER, Arno, *Křesťanská sociální etika. Úvod a principy*. Brno: CDK, 2004.
- DENNING, Walter, KRAMER, Hannes (Hrsg.), *Gemeinwesenarbeiter in christlichen Gemeinden. Berichte – Analyse – Folgerungen*. Freiburg i.Br.: Christophorus-Verlag, 1974.
- *Kodex kanonického práva. Úřední znění textu a překlad do češtiny*. Praha: Zvon, 1994. Zkratka: CIC.
- *Parrocchia – territorio – società*. 54. Settimana nazionale di aggiornamento pastorale. Bologna: Centro editoriale dehoniano, 2004.

- STEINKAMP, Hermann, *Diakonie Kennzeichen der Gemeinde. Entwurf einer praktisch-theologischen Theorie*. Freiburg im Breisgau: Lambertus-Verlag, 1985.
- TICHÝ, Radek, *Komunitní centra na pražských sídlišťích. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Arcibiskupství pražské, únor 2006, interní materiál.
- VONDRASEK, Bernhard, *Nächstenliebe und Empowerment: Theologische Perspektiven in der Gemeinwesenarbeit*. IN: BOHLEN, Stefanie, KROCKAUER, Rainer, LEHNER, Markus (Hrsg.), *Theologie und Soziale Arbeit. Handbuch für Studium, Weiterbildung und Beruf*. München: Kosel-Verlag, 2006.

Informace o autorech

ThLic. Jakub Doležel

Studium v oboru Katolická teologie na CMTF UP (1996), postgraduální studium v systematické teologii (2002 licenciát), roční studium teologie charity ve Freiburgu i. Br., nyní doktorand v oboru praktické teologie CMTF UP. Od r. 1996 vyučující teologie na CARITAS-VOŠ sociální Olomouc, od r. 2006 odborný asistent pro Teologii v sociální práci a zástupce vedoucího Katedry křesťanské sociální práce na CMTF UP v Olomouci.

Mgr. Aleš Jaluška

Absolvoval Husovu teologickou fakultu UK (1973), r. 2007 absolvoval kurz Etika křesťanské situací Katolické teologické fakulty UK. Duchovní Církeve československé husitské, od r. 1990 kaplan Věžnice Valdice.

Mgr. Marek Jargus

Katolický kněz a psychotherapeut (systemická terapie). Absolvoval CMTF UP Olomouc (1997), kde vede pastorální cvičení na téma Drogy jako pastorální problém. Působí v ostravsko-opavské diecézi jako farář v Ostravě – Radvancích a je ustanoven pro speciální pastorační osob s drogovým problémem.

Doc. Mgr. Michal Kaplánek, Th. D.

Pastorální teolog a pedagog, vedoucí Katedry pedagogiky Teologické fakulty Jihočeské univerzity.

Mgr. Immaculata Marie Konvalinková OSF

Členka Kongregace Školských sester sv. Františka, absolventka CMTF UP Olomouc (2007), od r. 2002 pracuje jako pastorální asistentka v oblasti drogových závislostí v Brně v projektech Sdružení Podané ruce a ve vězení.

Dr. Ing. Alois Kříšťan, Th. D.

Studoval filozofii a teologii v nevěřejném teologickém studiu Salesiánské provincie v Praze (do roku 1989), teologii na Philosophisch-theologische Hochschule der Salesianer Don Boskos Benediktbeuern (Lic. theol. 1995) dále na Cyrilometodějské teologické fakultě UP v Olomouci (Th. D. 2002). V současné době pracuje jako vedoucí katedry praktické teologie na Teologické fakultě JU v Českých Budějovicích.

Mgr. Michael Martinek, Th. D.

Absolvoval Cyrilometodějskou bohosloveckou fakultu v Litoměřicích (1982) a doktorský studijní program na Cyrilometodějské teologické fakultě v UP v Olomouci, obor praktická teologie (2005). Pracuje jako ředitel a učitel teologických předmětů na Vyšší odborné škole sociálně pedagogické a teologické Jabok v Praze.

Mgr. Lenka Motlová

Absolventka Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Doktorské studium na Lékařské fakultě Univerzity Karlovy v Plzni, obor Sociální lékařství. Pracuje jako odborná asistentka na Katedře supervize a odborné praxe Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

MUDr. Mgr. Marie Opatrná, Ph. D.

Absolventka Fakulty všeobecného lékařství (MUDr.), 1. Lékařské fakulty (Ph. D.) a Katolické teologické fakulty (Mgr.) Univerzity Karlovy v Praze. Pracuje jako pastorální asistentka na Onkologické klinice 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Všeobecné fakultní nemocnice v Praze a jako odborná asistentka Ústavu pro humanitní studia v lékařství 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Mgr. Aleš Opatrný, Th. D.

Absolvent Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Litoměřicích (Mgr.) a Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (Th. D.). V r. 2008 jmenován na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci doцентem v oboru pastorální teologie. Působí na Katedře pastorálních oborů a právních věd Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze a jako biskupský vikář pro pastorační na Arcibiskupství pražském.

Mgr. Michal Opatrný

Studium teologie na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a doktorské studium praktické teologie se zaměřením na charitní práci na Katholisch-Theologische Privatuniversität Linz v Rakousku. Pracuje jako odborný asistent na Katedře praktické teologie Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a jako pastorační asistent Diecézní charity České Budějovice.

Mgr. et Mgr. Radka Prázdna

Vystudovala Zdravotně sociální fakultu JU v Č. Budějovicích (Mgr. 1997, obor: Sociální rehabilitace zdravotně postižených dětí, mládeže a dospělých osob), Teologic-

kou fakultu JU v Č. Budějovicích (Mgr. 2003, obor: učitelství etiky a náboženství pro střední školy), Pedagogickou fakultu UK v Praze (2003 obor: Speciální pedagogika – tyflopédie). V současné době studuje doktorský studijní program na Zdravotně sociální fakultě JU a je zaměstnána jako spec. pedagog na ZŠ-Máj II v Č. Budějovicích a jako odborný asistent na Teologické fakultě JU.

Mgr. Petr Prinz, DiS

Studium oboru Charitativní a sociální činnost na CARITAS-VOŠ sociální Olomouc (2001 DiS.) a CMTF UP (2004 Bc.). Magisterské studium oboru Křesťanská výchova (2007 Mgr.). Pracuje jako sociální pracovník, od r. 1998 v oblasti bezdomovectví a protidrogové prevence, nyní v oblasti sociálních služeb. Je vedoucím oddělení sociálních služeb Krajského úřadu Olomoucké kraje.

Prof. Dr. Albert-Peter Rethmann

Studium v Münsteru, Freiburgu i.Br., Římě a Pasově. V roce 2001 jmenován profesorem na Theologische Hochschule Chur/Svycarsko, od roku 2002 profesorem teologické etiky na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Na téže fakultě je vedoucím katedry Teologické etiky a spirituální teologie a vedoucím Centra pro studium migrace

Mgr. Jaromír Smejkal

Katolický kněz, absolvent CMTF UP Olomouc (1992), spoluzakladatel Sdružení Podané ruce (1991), od r. 1993 je pověřen speciální pastorační službou osob s drogovým problémem a ve vězení v brněnské diecézi. Je vedoucím Duchovně pastorační služby ve Sdružení Podané ruce a farářem v Kurdějově.